

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

CONCEPTUAL BASIS OF FINANCIAL CONTROLLING IN THE PUBLIC SECTOR OF THE ECONOMY

УДК 351.712.4

Чолій Л.О.

аспірант кафедри фінансів
Київський національний торговельно-
економічний університет

У статті розглянуто основні етапи розвитку контролінгу, наведено аналіз розвитку контролінгу як механізму управління. Узагальнено та проаналізовано теоретичні підходи до визначення сутності понять «контролінг» і «фінансовий контролінг».

Ключові слова: контролінг, фінансовий контролінг, планування, контроль, управління, облік.

В статье рассмотрены основные этапы развития контроллинга, приведен анализ развития контроллинга как механизма управления. Обобщены и проанализированы теоретические подходы к определению

сущности понятий «контроллинг» и «финансовый контроллинг».

Ключевые слова: контроллинг, финансовый контроллинг, планирование, контроль, управление, учет.

The article deals with the main stages of controlling development, the analysis of the development of controlling as a management mechanism is presented. The theoretical approaches to the definition of the essence of concepts «controlling» and «financial controlling» are generalized and analyzed.

Key words: controlling, financial controlling, planning, control, management, accounting.

Постановка проблеми. Державна власність є необхідним елементом ринкової економіки. Важливим аспектом економічної політики держави є забезпечення дієвої моделі управління державним сектором, яка має здійснювати позитивний вплив на конкурентоспроможність національної економіки у цілому. При цьому в рамках загальної моделі управління державним сектором слід визначитися із застосуванням ефективних фінансових інструментів впливу на державний сектор економіки, одним з яких є фінансовий контролінг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти проблемних питань контролінгу досліджували у своїх працях такі українські дослідники, як Т.О. Кірсанова, С.Н. Петренко, М.С. Пушкар, Л.А. Сухарєва, О.В. Оліфіров, О.І. Павликівська, М.В. Румянцев, О.О. Терещенко, М.В. Тарасюк, а також зарубіжні вчені: С.І. Боков, І.Б. Гусєва, А. Дайле, В. Данилочкіна, А. Кармінський, Е. Майер, Р. Ман, М.Н. Павленков.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення концептуальних засад фінансового контролінгу в державному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах реформування системи державного управління перед керівниками різного рівня постає необхідність своєчасно здійснити прогноз наслідків управлінської діяльності, визначити її ефективність, виявити причини відхилень фактичних результатів від нормативних (планових), своєчасно вжити коригувальні дії. Саме у виконанні таких завдань полягає мистецтво державного управління, вважають німецькі вчені Р. Манн та Е. Майєр і зазначають, що одним із механізмів, інструментів і одночасно одним зі складників цього мистецтва є контролінг як система управління майбутнім для забезпечення тривалого функціонування підприємства, організації чи установи та їхніх структурних одиниць [1; 2].

Українські підприємства, установи та організації на сучасному етапі все більшою мірою відчують необхідність у нових методах та інструментах управління фінансами, які відповідають зовнішньому середовищу функціонування, що динамічно змінюється.

Упровадження фінансового контролінгу як принципово нової концепції управління дає змогу підвищити рівень координованості процесів бюджетування, обліку, аналізу і моніторингу, що забезпечить підвищення якості управлінських рішень та ефективності системи управління сучасного підприємства у цілому.

Відзначимо, що поняття «контролінг» походить від англійського дієслова to control, яке має різні значення. Джерела контролінгу лежать у сфері державного управління і йдуть своїми коріннями у середньовіччя. Уже в XV ст. при дворі англійського короля була посада з назвою Controllour, завдання якої полягали у документуванні й контролі товарних та грошових потоків. Однією з основних причин появи поняття контролінгу в економічній літературі вважають, насамперед, промислове зростання у США кінця XIX – початку XX ст., яке призвело до ускладнення процесів планування й появи нових підходів до його здійснення на підприємстві.

Значною мірою на розвиток контролінгу вплинули світова економічна криза та організований у 1931 р. під впливом економічної кризи Controllours Institute of America, перейменований у 1962 р. у Financial Executive Institute, що являв собою професійну організацію контролерів. Він істотно сприяв розвитку контролінгу особливо тим, що систематизував завдання контролінгу [4, с. 215].

Із середини 50-х років у німецькомовній економічній літературі також формується певний підхід до контролінгу. У німецькомовну літературу ідеї контролінгу прийшли з практики його застосування на дочірніх підприємствах американських

корпорацій. Якщо у США контролінг розглядався винятково в прикладному змісті (був орієнтований тільки на практику), то в Німеччині й інших німецькомовних країнах у 70-х роках стала розвиватися теоретична концепція контролінгу. До цього фахівці мали уявлення про контролінг лише з публікацій практиків на дану тему [5].

Підвищення попиту на послуги у сфері контролінгу призвело до появи в Німеччині низки наукових й освітніх організацій. Першим виник Інститут контролерів із питань утворення у сфері планування підприємства й обліку, що займається питаннями підготовки кадрів у сфері планування підприємства й обліку. З 1971 р. приватні й суспільні семінари проводить Академія контролерів. У 1975 р. заснований Союз контролерів. Наступним важливим кроком на шляху впровадження ідей і філософії контролінгу став вихід у світ у 1989 р. журналу «Контролер» [6, с. 87].

Зауважимо, що у більшості розвинених країн із ринковою економікою концепції контролінгу схожі. Розходження стосуються переважно розуміння двох крайніх ситуацій: прагматизму й ступеня вдосконалення системи відповідно до менталітету користувачів. Так, у Німеччині переважає тенденція академізації контролінгу, прагнення створити спочатку теоретично цілісну систему, а потім братися за вирішення конкретних завдань. У США й деяких європейських країнах переважає прагматичний підхід: тут контролінг тісніше пов'язаний із менеджментом, більше орієнтований на вимоги ринку та клієнтів [6, с. 85].

Для кращого розуміння значення фінансового контролінгу в діяльності підприємства слід з'ясувати його сутність. Сьогодні різними авторами сформульовано певні характеристики, притаманні даній категорії.

С. Петренко визначає, що контролінг являє собою синтез елементів обліку, аналізу, контролю, планування, реалізація яких забезпечує розроблення альтернативних підходів під час здійснення

оперативного і стратегічного управління процесом досягнення кінцевих цілей і результатів діяльності підприємства [8].

Т.В. Калайтан трактує поняття «контролінг» як сукупність методів і процедур із координації обліку, контролю, аналізу, планування для інформаційно-консультаційного забезпечення управлінських рішень [9].

К. Попченко та М. Єрмаков зазначають, що контролінг – це новітня концепція ефективного управління підприємством для забезпечення його довготермінового існування на ринку [10].

Р. Манн та Е. Маєр визначають, що контролінг – це система управління процесом досягнення кінцевих цілей і результатів діяльності фірми; система регулювання витрат і результатів діяльності, яка допомагає в досягненні цілей підприємства, дає змогу запобігти випадковостям і своєчасно включити красне світло, коли економіці підприємства загрожує небезпека, що вимагає вживання заходів щодо протидії [1; 2].

О. Терещенко дає визначення, що контролінг – це сукупність методів і процедур із координації планування, обліку, контролю та ризик-менеджменту, а також щодо інформаційного, методичного та консультаційного забезпечення управлінських рішень [11].

Д. Морозов зазначає, що контролінг – це самоорганізуюча, цілеспрямована система планування та контролю, що забезпечує інтеграцію, послідовну організацію і координацію фаз процесу управління функціональними сферами, організаційними одиницями і проектами підприємства [12].

І. Криворотько під поняттям «контролінг» розуміє комплексну систему управління підприємством, що містить у собі управлінський облік, облік і аналіз витрат для контролю над усіма статтями витрат, усіма підрозділами і складниками виробленої продукції або наданими послугами, а також їх планування [13].

І.О. Дарманська та Л.В. Овод уважають, що контролінг – це система або складова частина

Таблиця 1

Історичні етапи становлення контролінгу

Етап	Роки	Пріоритетний напрям	Методи	Основна функція
I	Початок 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.	Виробництво	Розрахунки витрат, калькулювання	Реєстрація фактів господарської діяльності
II	Початок 60-х – початок 70-х рр. ХХ ст.	Продуктовий маркетинг	Рентабельність окремих продуктів	Початкова навігація підприємства
III	Початок 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст.	Маркетинг клієнта	Розвиток інформаційних технологій форсує стратегічне планування підприємства	Прогнозно-аналітична
IV	Початок 80-х рр. і дотепер	Гарантія існування підприємства у довгостроковому періоді	Операційне та стратегічне планування в аспекті створення економічної доданої вартості	Комплексна: координація діяльності на всіх рівнях управління Аналітична: досягнення рентабельності в умовах гарантованої ліквідності

Джерело: складено за [7, с. 17]

Результати аналізу підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до трактування категорії «контролінг»

№ з/п	Автор	Підходи до трактування поняття «контролінг»				
		Концепція управління підприємством, орієнтована на довгострокове і ефективне функціонування	Синтез елементів обліку, аналізу, контролю, планування з метою інформаційного забезпечення управлінських рішень	Система, яка орієнтована на майбутній розвиток підприємства чи регіону в цілому та досягнення кінцевої мети, отримання прибутку	Одна із функцій управління, яка полягає у підтримці управління через інформацію для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень	Система безперервного відстеження тенденцій розвитку підприємства та інформування керівництва про стан усіх сторін діяльності
1	2	3	4	5	6	7
1	А. Дейлі, Б. Штайгмайер [16]	+				
2	Д. Хан [23]	+				
3	С. Петренко [7]		+			
4	М. Длі, С. Михайлов, Г. Балябіна [17]				+	
5	О. Ананькіна, С. Данилочкін, Н. Данилочкіна [19]				+	
6	Т. Калайтан [8]		+			
7	Е. Маєр [2]	+				
8	К. Попченко, М. Єрмаков [9]	+				
9	А. Кармінський, С. Фалько [18]				+	
10	Е. Маєр [2]		+			
11	О. Ананькіна, С. Данилочкін, Н. Данилочкіна [19]		+			
12	Є. Коротков [20]					+
13	Г. Куперман [21]					+
14	О. Терещенко [10]		+			
15	В. Папінко [22]			+		
16	І. Цигилик, І. Мозіль, Н. Кірдякіна [24]			+		

управління, яка забезпечує підприємство необхідною оперативною та стратегічною інформацією про внутрішнє та зовнішнє середовище, яке його оточує, сприяє його розвитку, виживанню в умовах жорсткої конкурентної боротьби і досягненню наміченої ним мети [14].

Проаналізувавши літературні джерела, слід зазначити, що в Україні не існує чіткого визначення поняття «контролінг», яке б відображало чітко та лаконічно головні особливості та суть даного поняття. Це є важливим аспектом, оскільки на визначенні поняття мають базуватися основні

науково-теоретичні підходи до його розуміння, методичний інструментарій реалізації та впровадження у діяльність суб'єктів господарювання.

Таким чином вважаємо, що найбільш доцільним для функціонування вітчизняних підприємств, установ та організацій у державному секторі економіки є застосування такого визначення контролінгу: це система, яка об'єднує у собі планування, облік, аналіз, контроль та прогнозування, забезпечує керівництво адміністративними підрозділами державної служби необхідною інформацією про зовнішнє та внутрішнє середовище, спрямована

на підвищення ефективності управлінських рішень та їх орієнтацію на довгострокову перспективу.

Н.К. Гогау відзначає, що «фінансовий контролінг є важливим елементом загальної системи контролінгу і відрізняється спрямованістю і обсягом діяльності, що охоплюється» [15, с. 7].

Якщо контролінг забезпечує загальну координацію та функціонування підприємства, то фінансовий контролінг координує фінансове управління підприємством. Зважаючи на те, що фінансовий складник будь-якого бізнес-процесу є основоположним, то фінансовий контролінг є тим підґрунтям, що забезпечує ефективне функціонування усієї системи контролінгу підприємства [16, с. 197].

Основою фінансового контролінгу є інтегрована система інформаційно-аналітичного забезпечення, що орієнтована на вихід якісного продукту управління. Контролінг спирається на єдність інформаційної бази, фахової та персональної відповідальності, а також чітких домовленостей щодо форми очікуваних результатів. Упровадження цієї системи вимагає докорінно нових підходів і методів організації державного управління на всіх рівнях адміністративної ієрархії.

Основні складники методології контролінгу (сутність та функції, мета та завдання, об'єкти та суб'єкти) як специфічного виду діяльності представлені на рис. 1.

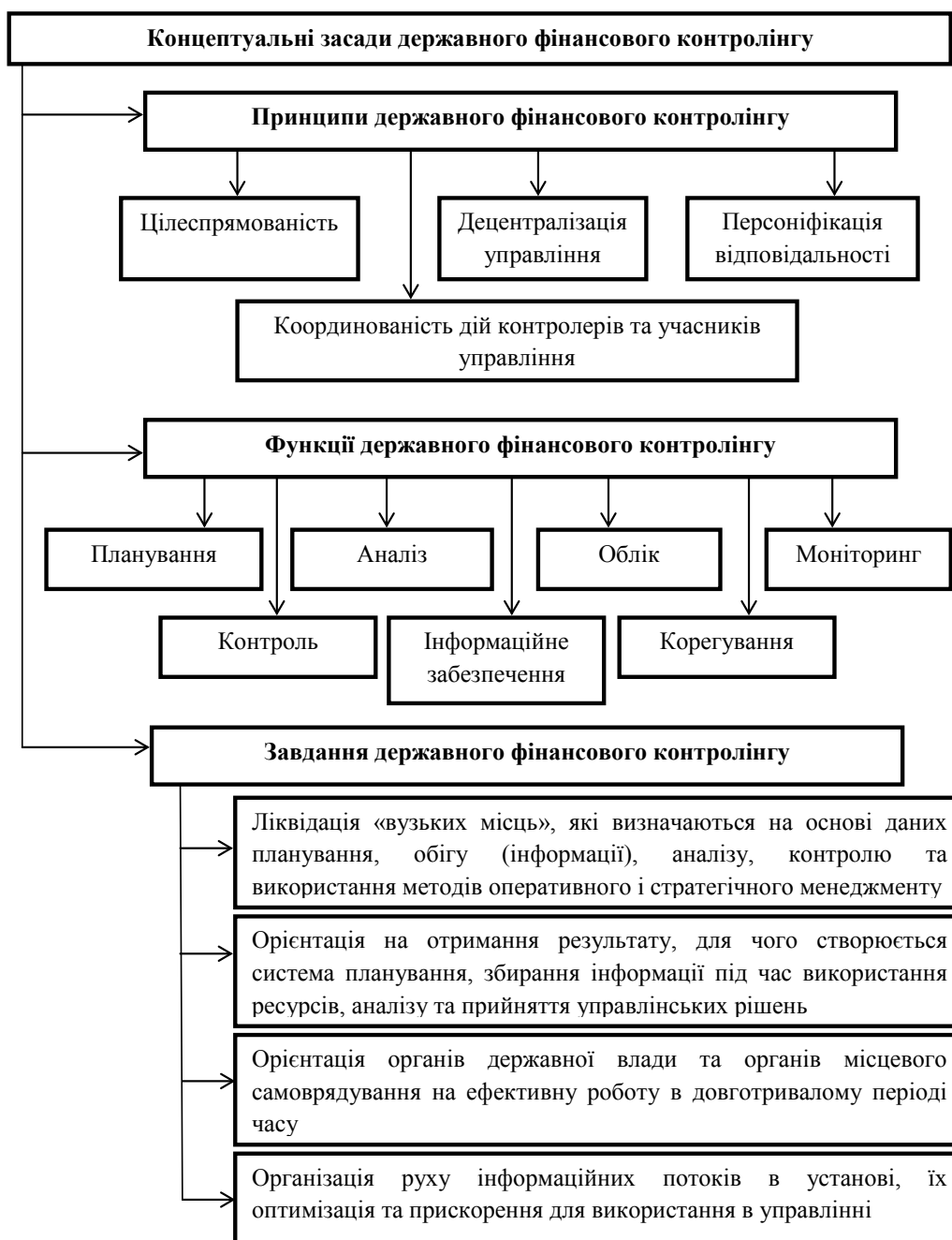

Рис. 1. Концептуальні засади державного фінансового контролінгу

Фінансовий контролінг забезпечує більш ефективне й якісне функціонування системи управління. Більш чітко функціонує підприємство за виокремлення низки фінансових питань в окремий блок для підвищення відповідальності з боку керівництва за прийняті рішення та забезпечення довгострокової перспективи розвитку. Ефективне функціонування фінансового контролінгу в рамках системи управління підприємством неможливе без чітко налагодженого управлінського обліку та інформаційно-аналітичного забезпечення. Разом із тим контролінг не можна ідентифікувати з управлінським обліком, оскільки він є принципово новим і більш широким поняттям.

Висновки з проведеного дослідження. Фінансовий контролінг як сучасний складник управління має забезпечити зниження рівня ризику, забезпечуючи систему управління необхідним інструментарієм та методикою визначення критеріїв оцінки різноваріантних управлінських рішень для прийняття найбільш ефективного і найменш ризикового.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Манн Т., Майер Э. Контроллинг для начинающих; пер. с нем.; под ред. В.Б. Ивашкевича. М.: Финансы и статистика, 1995. 304 с.
2. Майер Э. Контролинг как система мышления и управления; пер. с нем.; под ред. С.А. Николаевой. М.: Финансы и статистика, 1993. 176 с.
3. Ханн Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга; пер. с нем.; под ред. и предисл. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича. М.: Финансы и статистика, 1997. 490 с.
4. Тарасюк М.В. Основні етапи та причини розвитку концепції контролінгу. Інвестиції: практика та досвід. 2008. № 19. С. 20–24.
5. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А.М. Карминский, Н.И. Оленев, А.Г. Примаков, С.Г. Фалько; 2-е изд. М.: Финансы и статистика, 2002. 256 с.
6. Контролінг – від теорії до реалізації на практиці: монографія / В.В. Прохорова, Л.С. Мартюшева, Н.Ю. Петрусевич, Ю.В. Прохорова. Х.: ІНЖЕК, 2006. 200 с.
7. Петренко С.Н. Контроллинг: учеб. пособ. К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. 328 с.
8. Калайтан Т.В. Проблеми термінології. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca/Ekon/2009_30/11.pdf. 17.06.2013. Назва з екрана.
9. Попченко Е.Л., Ермаков Н.Б. Бизнес-контроллинг. М.: Альфа-Пресс, 2006. 288 с.
10. Терещенко О.О., Грапко Н.В. Нові інструменти управління фінансами реального сектору економіки. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2009_5/5.Novi%20instrumenty%20upravlinnia.pdf. 13.09.2012.
11. Морозов Д.М. Сучасна концепція контролінгу в контексті корегування фінансових планів. Актуальні проблеми економіки. 2005. № 11(53). С. 136–148.
12. Криворотько І.О. Контролінг у системі управління підприємством і прийняття управлінських рішень. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_7/files/EC709_26.pdf. 17.06.2013.
13. Гриценко Л.Л., Височина А.В. Збалансована система показників як інструмент оцінювання стратегії підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 3. С. 161–167.
14. Гогуа Н.К. Организация контроллинга в строительном бизнесе с учетом рисков. М.: СИП РИА, 2000. 184 с.
15. Карцева В.В. Місце фінансового контролінгу в системі фінансового менеджменту підприємств та організацій споживчої кооперації. Економіка Криму. 2012. № 3(40). С. 195–199.
16. Дейли А., Штайгмайер Б. Контроллер и контроллинг. Финансовая газета. 1997. № 34.
17. Контроллинг процессов энергосбережения на региональном уровне / М.И. Длин, С.А. Михайлов, А.А. Балябина. Контроллинг. 2010. № 2(35). С. 74–79.
18. Карминский А.М., Фалько С.Г. Контроллинг. М.: Финансы и статистика, 2006. 171 с.
19. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е.А. Ананькина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др.; под ред. Н.Г. Данилочкиной. М.: ЮНИТИ, 2002. 279 с.
20. Антикризисное управление: учеб. для вузов по экон. спец. / Э.М. Коротков и др.; под ред. Э.М. Короткова; изд. 2-е, доп. и перераб. М.: ИНФРА-М, 2010. 618 с.
21. Куперман Г.Я. Рыночная экономика: словарь; 2-е изд., доп. М.: Республика, 1995. 293 с.
22. Папінко В. Розвиток контролінгу як об'єктивна необхідність вдосконалення управління. Наукові записки. 2006. Вип. 15. URL: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/XV3ZmQ.pdf. 15.09.2012.
23. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга; пер. с нем.; под ред. и с предисл. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича. М.: Финансы и статистика. 1997. 800 с.
24. Контролінг в системі управління / І.І. Цигилик, О.І. Мозіль, Н.В. Кірдякіна. Актуальні проблеми економіки. 2005. № 3. С. 117–124.